

Воін, вучоны, настаўнік

Менавіта так можна сказаць пра вядомага беларускага моваведа Анічэнку Уладзіміра Васільевіча, якому 20 ліпеня споўнілася б 90 гадоў з дня нараджэння. Урадзец вёскі Янаўка Хоцімскага р-на Магілёўскай вобласці, ён напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны закончыў Хоцімскую СШ. Першыя крокі падлетка па самастойнай жыццёвай дарозе супалі з акупацыяй роднай зямлі. Неўзабаве фашысты вывезлі юнака на прымусовыя работы ў Судэты. Аднак яму панцавала вырвацца з няволі і быць удзельнікам чэшскага антыфашысцкага супраціву ў Арліцкіх гарах, стаўшы партызанам атрада "Эда", ў складзе якога змагаўся да Дня Перамогі. Пра гэта ён напісаў у аўтабіяграфічнай кнізе "Повязі лёсу". Пасля быў супрацоўнікам армейскай газеты "Гвардзеец", дэмабілізаваўшыся, працаваў у ваўкавыскай гарадской газеце "Зара". На працягу 1947 - 1952 гг. вучыўся на філалагічным факультэце БДУ імя У.І.Леніна, пасля заканчэння якога стаў аспірантам Інстытута мовазнаўства імя Я.Коласа АН БССР. У 1955 годзе абараніў кандыдацкую дысертцыю і пачаў працаваць старшым навуковым супрацоўнікам сектара гісторыі мовы гэтай установы. Абараніўшы доктарскую дысертцыю (1970), працаваў загадчыкам кафедры беларускай мовы Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф.Скарыны, загадчыкам лінгвістычнай лабараторыі пры ўніверсітэцкім навукова-даследчым сектары.

Ён адносіцца да пакалення беларускіх мовазнаўцаў, якія прайшлі па дарогах Вялікай Айчыннай вайны, а ў сярэдзіне 1950-х гадоў актыўна пачалі займацца пытаннямі параўнальна-гістарычнага вывучэння роднай мовы, якіх вабіла захапленне даўнінай, народнасцю, прага больш глыбокага пазнання адметнасцяў фармавання, развіцця і функцыянавання старабеларускай мовы.

Першыя крокі па навуковай дарозе У.В.Анічэнка зрабіў з лёгкай рукі М.А. Жыдовіч. З самага пачатку гэтага шляху ён захапіўся гісторыяй роднай мовы. У гэтай галіне ён пастаянна знаходзіўся ў пошуку неабходнага матэрыялу, дэталёва вывучаў яго. Каб дайсці да грунтоўных высноў, Уладзімір Васільевіч умела апрацоўваў здабытае, разумеючы, што для ўсебаковага прачытання і дашыфроваў запісанага на скаржыхалы гісторыі неабходна рупліва працаваць. Яго навуковы круггляд быў даволі шырокі: гісторыя слоў і форм жывой беларускай мовы ад часоў яе выд-

зялення і развіцця як самастойнай славянскай; сувязь паміж жывой народнай і кніжна-пісьмовай мовамі старабеларускага часу; беларуска-іншаславянскае ўзаемадзеянне ў старабеларускай пісьменнасці XIV - XVIII стст; лінгвістычная Скарыніяна; перавыданне помнікаў старабеларускай пісьменнасці; напісанне падручнікаў па гісторыі беларускай мовы; вывучэнне мовы Усходняга Палесся.

Значным здабыткам айчынага мовазнаўства з'явілася манаграфія да доктарскай дысертцыі вучонага "Беларуска-ўкраінскія пісьмова-моўныя сувязі старажытнай пары" (1969), у якой ярка раскрываўся талент даследчыка, яго эрудыцыя, умение пранікнуць у глыбінную сутнасць разгляданых з'яў. Разананс, выкліканы працаю на Беларусі і Украіне, сведчыў, што Уладзімір Васільевіч злавіў сваю жар-птушку. Названая праца - выразная ілюстрацыя навуковага метаду прафесара Анічэнкі: ад асобных фактаў адной мовы з улікам дадзеных другой да сцвярдзення адметнага і агульнага, ад высноў іншых даследчыкаў праз уласныя назіранні да новых адкрыццяў і вывадаў. У рабоце былі прапанаваны крытэрыі размежавання старабеларускіх і стараўкраінскіх помнікаў, прынятыя мовазнаўцамі абедзвюх краін.

Імкнучыся пашырыць і ўзбагаціць матэрыяльную базу для вывучэння гісторыі роднай мовы, В.А. Анічэнка зрабіў значны ўклад у перавыданне старажытных пісьмовых помнікаў, стварэнне слоўнікаў. Упершыню ў Беларусі ён сістэматызаваў, апрацаваў і прааналізаваў тэксталагічныя, палеаграфічныя і моўныя асаблівасці ўсіх вядомых рукапісных спісаў старабеларускага перакладу "Александрый", надрукаваўшы іх асобнай кнігай. Тут ён ізноў падаў важныя доказы таго, што старабеларуска літаратурная мова развілася найперш за кошт выкарыстання сродкаў народнага і ў апошнюю чаргу коштам запазычанняў. У гэтым шэрагу неабходна разглядаць і ўдзел У.В. Анічэнкі ў складанні картатэк "Гістарычнага слоўніка беларускай мовы", падрыхтоўцы двухтамавой "Хрэстаматыі па гісторыі беларускай мовы" (у сааўтарстве).

Гаворачы пра У.В. Анічэнку-вучонага, нельга абмінуць асноўную працу яго жыцця, з якой ён не расставіўся нідзе і ніколі і якая прынесла яму вядомасць далёка за межамі Беларусі, - цыкл артыкулаў, прысвечаных вывучэнню мовы выданай Скарыны. Мусіць, не знойдзеш у XX стагоддзі

даследчыка, які аддаў бы столькі часу, сіл і энергіі для вывучэння і прапаганды спадчыны нашага першадрукара і асветніка. Штораз звяртаючыся да твораў вялікага палачаніна, прафесар Анічэнка ва ўласцівай яму манеры знаходзіў у ёй нешта новае, адметнае, характэрнае для агульнакультурнага развіцця таго часу, для асноўнай тэндэнцыі моўнай эвалюцыі старабеларускай літаратурнай мовы. Творчасць Скарыны для У.В. Анічэнкі - гэта прадмет найголюнейшай зацікаўленасці, своеасаблівы Эверэст, які неабходна ўсебакова даследаваць, вывучаць, каб развеяць туман стагоддзяў і адкрыць сцежку да яго вяршыні. Якраз у гэтых працах Уладзіміра Васільевіча найбольш ярка бачна, што для яго гісторыя - гэта не толькі вобраз, з дапамогай якога ўяўленне вучонага імкнецца пераняць разуменне жывой існасці мовы ў далёкія ад нас часы, але і сродак, які надае ёй паглыбленую рэчаіснасць. Пэўна, невыпадкова за цыкл даследаванняў "Лінгвістычная Скарыніяна", а таксама за падрыхтоўку і выданне першага на Беларусі лексікона мовы аднаго аўтара - трохтамавага "Слоўніка мовы Скарыны" прафесар У.В. Анічэнка быў уганараваны Дзяржаўнай прэміяй Рэспублікі Беларусь (1988) і ўзнагароджаны медалём імя Францыска Скарыны (1996).

Чарговай важнай вехай у навуковай і творчай дзейнасці прафесара Анічэнкі стала вывучэнне мовы тытана беларускага Адраджэння XX ст. Янкі Купалы. Больш за 20 гадоў працаваў калектывам лексікалагаў пад кіраўніцтвам Уладзіміра Васільевіча, каб падрыхтаваць да друку 8-тамовы "Слоўнік мовы Янкі Купалы. Уладзімір Васільевіч быў не толькі кіраўніком гэтага праекта, але і непасрэдна ўдзельнічаў у працы над слоўнікам як галоўны рэдактар 1 - 2 тамоў, суаўтар асобных слоўнікавых артыкулаў.

У.В. Анічэнка - даследчык умеў адшукаць той адзіны карань, з якога толькі маглі пачацца вырашэнне шырокага кола гістарычных праблем. Па асобных прыметах ён умела высвятляў сувязі, прычыны і вынікі тых ці іншых з'яў. Застаючыся традыцыяналістам, Уладзімір Васільевіч зрэдку адыходзіў ад усталёваных поглядаў на гісторыю беларускай мовы, удакладняў асобныя спрэчныя пытанні, прапануючы свае аргументаваныя доказы.

Уладзімір Анічэнка ў 1970 годзе пакінуў сталіцу і пераехаў на выкладчыкую працу ў Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт, які пазней атрымаў імя

Ф. Скарыны. Гэта перамена паспрыяла пашырэнню яго творчага абсягу. Тут ён ажыццявіў свае мары аб напісанні навучальных дапаможнікаў па гістарычнай лексікалогіі, фанетыцы, марфалогіі ўсходнеславянскіх моў, якія ўзбагацілі айчынае параўнальнае мовазнаўства. Вельмі важны праект У. Анічэнкі ў тая гады - арганізацыя ўсебаковай працы па вывучэнні мовы Усходняга Палесся. Пры непасрэдным удзеле Уладзіміра Васільевіча і пад яго кіраўніцтвам былі падрыхтаваны і надрукаваны слоўнікі па дыялектнай лексіцы, тапаніміцы Гомельшчыны, кніга народна-паэтычнай творчасці "Голас з невычэрпнай жыватворнай крыніцы". Яму належыць ідэя стварэння слоўнікаў гідронімаў Гомельшчыны і назваў жыхароў Гомельскай вобласці, паспяхова ажыццяўленая вучнямі ўжо пасля яго смерці. Усё гэта - сведчанне таго, што ён быў здольным арганізатарам навукі. Шмат часу і сіл аддаваў вучоны падрыхтоўцы мовазнаўцаў вышэйшай кваліфікацыі. Больш за два дзясяткі ягоных вучняў сталі дактарамі і кандыдатамі навук. Яны глэнна доўжаць традыцыі настаўніка ва ўстановах вышэйшай адукацыі нашай краіны і за яе межамі.

Тым, хто ведаў яго, Уладзімір Васільевіч запомніўся няўрымслівым, рухавым і жыццерадасным, здольным пажартаваць. Ён быў поўны творчых задум, падаваў сваім вучням прыклад працавітасці, стараннасці, патрабавальнасці і прынцыповасці.

Дзмітрый ПАЎЛАВЕЦ,
кандыдат філалагічных навук